

idegger'in "Felsefenin Sonu" makalesiyle tüm ağırlığımı hissettiren ve Adorno'nun "Niçin Hâlâ Felsefe?" adlı yazısıyla hız kazanan "niçin felsefe?" sorusuna sırf 1945-1977 yılları arasında 692 yazılı metinle cevap verilmesi, konunun felsefe açısından ne kadar önemli olduğunun en açık göstergesidir.

Lokman Çilingir

Felsefe Nedir?

Lokman ÇİLİNGİR

Kavram Olarak

Üniversitede felsefe eğitimine başladığımdan bu yana yirmi yılı aşkın bir süre geçti, ancak hala "felsefe nedir?" sorusuyla karşılaştığımda nasıl bir cevap vereceğimi belirleyebilmiş, hem karşıdakini hem de kendimi *ikna* edebilecek bir tanımla ortaya koyabilmiş değilim. Gerçekten eğer bir tartışma esnasında fizik, kimya, ekonomi sözcükleri geçse, herkesin üç aşağı beş yukarı üzerinde anlaştığı somut bir kavram veya tanımlama ortaya çıkar. Şayet bir anlaşmazlık söz konusu olursa, herhangi bir ders kitabı ya da kapsamlı bir sözlüğe başvurularak sağlam bir bilgiye ulaşılabilir ve kimse de yapılan tanımların doğruluğundan pek şüphe etmez.

Felsefeye gelindiğinde ise durum çok farklıdır. Hangi felsefeciye sorarsak soralım veya hangi felsefe yapıtına bakarsak bakalım üzerinde uzlaşabilecek bir tanım bulmak hemen hemen imkânsızdır. Sonuçta her düşünür ve yazar felsefeyi kendi bakış açısından ve farklı amaçlarla tanımlar. Belki de basit bir tarzda sorulmuş olan "felsefe nedir?" sorusu, böylece gittikçe çetrefilleşen ve kendi içinde başlı başına bir problem teşkil eden soru halini alır. Bu zorluğun kaba olarak iki nedeni vardır. Bunlardan ilki bizzat felsefenin mahiyeti ve ilgilendiği konuların çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan farklı bakış açıları; ikincisi ise herkesin tanımlamadan daha ziyade alışık oldukları "bilim" modeline paralel nesnel, somut bir belirleme beklentisi içinde olmasıdır. İkinci nedene dayalı zorluk özsel ve aşılmaz olmasa da, ilkinin yani felsefenin konusunun ve kapsamının ne olduğu felsefenin de en önemli problemlerinden biridir. Daha doğrusu ne olduğu-

nu araştırdığımız “felsefe” kavramı bizzat felsefenin temel konusunu oluşturur.

“Giriş” niteliğindeki bu yazıda “felsefe nedir?” sorusunun belli bir tanımı yapılmıyor, daha ziyade felsefenin konu ve problemlerinin incelenmesinden hareketle tarihsel ve sistematik bir analizi yapıyor, yani “felsefenin ne olması gerektiğinden çok”, “bugüne kadar kendisini nasıl ortaya koyduğu” üzerinde duruluyor. Şimdi bu soruya, felsefenin tarihsel gelişimini göz önünde bulundurarak mümkün cevapları vermeye çalışalım.

Felsefe akla dayalı bir çabadır, “mytos”tan “logos”a geçişi gösterir. İnsan doğası, insanın doğal yaşantısı ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan güçlükler, problemler ve sorular felsefi düşüncenin kaynağını oluşturur. Bu problemler ve sorulara ilk cevap genelde geleneksel kalıplar içerisinde “mytos”dan gelir. Bu çerçevede ilk Yunan felsefesi “mitostan logosa (akıl) bir geçişi” simgeler.

Genel olarak alındığında “mytos” kelimesi ilahi, tanrısal olaylar üzerine söylenen söz, ifade ve hikâyelerdir ki, bu haliyle az veya çok tüm kültürlerde karşımıza çıkar. Bilhassa Homeros devrinde “önemli söz” demektir. Ancak aynı gelenek içerisinde zamanla “mytos” ile “logos” arasında belirgin bir ayrım ortaya konur. Logos (akıl) geleneksel zemin üzerinde dünya, insan ve varlık üzerine esaslı gözlem ve derin düşüncenin ürünü olan sözdür. Logos’un gerçekliği olduğu gibi tasvir etmesine karşın, mitos hayali ve tasviridir. İlk felsefi düşünceyle, yani insanın bizzat kendi gözlem ve akıl yürütmesine dayalı “bilimsel” bilgiyle birlikte “mitler” şüpheyle karşılanmaya başlar ve yalın masallar uydurma ya da sıradan hikâyeler olarak görülür. Platon ve Aristoteles mitosunu genelde “uydurma” söz olarak değerlendirir. Ancak ilkçağdan bugüne felsefe mitos’a hep olumlu bir anlam verme eğiliminde olmuştur. Örneğin Platon’da teorik düşüncenin soruları yöneltip, ancak cevapları vermede zorlandığı anlarda mitosun yardımına başvurulur. Stoikerler ise onu mitoloğların kendi düşüncelerini alegorik resimlerle ifadesi şeklinde anlarlar. Keza Yeniçağ aydınlanmacıları da (Vico, Herder) mitoloji-

ye başka bir açıdan bakarak onu yeniden anlamlandırma eğilimine girerler. Bu şekliyle mitos daha ziyade insanlığın bilim öncesi devrinin tarihi ve ilkel bir bilimi olarak değer kazanır.

Mitos tanrısal olaylar, evren, yaratılış, insanın konumu ve kaderi hakkında çeşitli açıklamalar, hikâyeler diye anlaşıldığında felsefenin ödevi esas olarak, mitolojiyle kendi açıklaması arasında mümkün olduğu ölçüde belirgin bir ayrımı ortaya koymak olmalıdır. Filozofun incelediği konuyu en üst seviyede açıklık ve seçiklikle dile getirmeye çalışması ve bunu yaparken de tutarlı olması felsefi yaklaşımı mitolojik ifadeden, logos’u mitos’tan ayıran en önemli özelliktir. Fakat diğer yandan günümüzde bile felsefi düşüncenin tüm değerlendirmelerinde mitos ve bilgeliğin açıklamalarını, en azından göz önünde bulundurması gerektiğine inanan güçlü bir eğilim mevcuttur.

Felsefe bilgeliktir, bilgiyi elde etmeye çalışmaktır. Yukarıda felsefi düşüncenin, insanın yüz yüze olduğu güçlükler karşısında, kendisi, çevresi ve evrene dair merak ve sorularını, mitolojinin verileriyle yetinmeyip kendi aklını kullanarak cevaplamayı denemesiyle başladığını söylemiştik. “Philo-sophia” kelimesini oluşturan sözcüklerden eski ve ilk olanının, yani “sophia”nın asıl manasını pratik yaşamdan alması bir tesadüf değildir. “Sophia” böylece bu zorlukları, problemleri aşacak yetenekte olma, el sanatları, politika veya herhangi bir sahada zeki, becerikli, işini bilir olma manalarına gelir. Bu yeteneklere sahip kişi de “sophos”dur. Türkçe’de de üstün bilgi ve zeka sahibi kişiye “bilge” deriz. İlk filozoflar olarak bildiğimiz Thales, Anaximandros ve Aneximenes de “sophoi” olarak adlandırılıyordu. Başlangıçta olumlu anlam taşıyan “sophisteai” sonra Platonla birlikte, bugün kullandığımız şekliyle Sokrates’in savaş açtığı Sofistler anlamında olumsuz bir mana yüklenmiştir.

“Philosophos” deyimini ilkin Heraklit (M.Ö. 544-484), bazı felsefe tarihçilerine göre de Pythagoras (570-494?) kullanmıştır ve “bilgiyi elde etmeye çalışma” demektir. Sonradan bu deyim eski anlamını yitirmeksizin “düzenli, sistemli araştırma” olarak

tanımlanmaya başlar. Belki ilkin Sokrates (470-399), ama kesin olarak Platon (427-347) sözcüğün asıl kısmına (sophos) ağırlık verir. Çünkü onlara göre gerçek manada yalnızca Tanrı "bilge"dir, insan olsa olsa ancak gerçek bilgeye benzemeye çalışır veya bilgeliği elde etmeye çabalar. Sophos sözcüğünün kullanımından kaçınılması, onun yalnızca Tanrıya layık görülmesi, gerçek bilgiyi elde edilmiş donuk bir yapıda yansıtır olması, buna karşın araştırma ve gelişmeyi vurgulamaması ve başta Sofistler olmak üzere bazı düşünürlerin bu ad ile kötü bir ün yapmasından kaynaklanıyor olsa da, bize göre sophos veya bilgeliğin olumlu tarzda felsefi etkinliğin her zaman asıl amaçlarından biri olarak kalması gereklidir. Platon'un *Symposium*'unda felsefe, *hakikate*, *iyiye* ve *güzelliğe* dair *bilgelik sevgisi* olarak tanımlanır. Nitekim Doğu ve İslam Felsefesi içerisinde "bilgelik" veya "hikmet" erişilebilir insani bir erdem olarak kabul edilmiştir. Ancak yine de yanlış anlamaları önlemek için "bilgelik" yerine, insani boyutu vurgulamak amacıyla, "dünya bilgeliği" deyiimi tercih edilebilir.

Bugün için felsefeden daha ziyade evrenin bütününe, insanın evren içindeki konumuna, değerlere, insanın bilgi edinme ve eylemde bulunma imkânlarına ve aynı zamanda hak ve ödevlerine yönelik teorik olarak temellendirilmiş bir bakış anlaşılmaktadır.

Felsefe bir "bilim"dir, "bilimlerin bilimi"dir. Bilgi türü olarak felsefe kendini her zaman, en genel anlamıyla, bir "bilim" olarak görmüştür. Bu çerçevede, örneğin Aristoteles (384-322) felsefeden bütünüyle "bilimi" anlar ve ondan da "ilk felsefe"yi, tüm bilimlere temel teşkil eden "varlık olarak varlığı" inceleyen bir bilimi ayırır. Platon'da ise bilim "gerçek varlık", "idealar" anlamına gelir. İlkçağda özel bilimlerin henüz felsefeden bağımsızlıklarını kazanmadığını da dikkate alırsak geniş anlamıyla felsefenin bir "bilim", hatta tüm bilimleri altında toplayan "bilimlerin bilimi" olarak anlaşılmasını normal karşılamak gerekir, özellikle bu anlayış "hikmet" ile özdeşleştirilen felsefi anlayışın hüküm sürdüğü İslam Felsefesi için geçerlidir.

Günümüzde felsefeyi "bilim", veya moda tabiriyle "kesin" bir bilim olarak adlandırmak mümkün değildir. Ancak, aşağıda da göreceğimiz gibi, özellikle katı bilimcilik anlayışının terk edilmesinden sonra yeniden *felsefe*, *bilim* ve *bilgelik* arasında sıkı bir ilişki kurulur. Öte yandan, eğer kimya gibi belli bir bilim tanımlanmaya kalkılırsa, bu ancak ona yakın, örneğin fizik gibi bir disiplin tarafından sınırlandırılabilir. Bu nedenle ortaya konulmaya çalışılan tanım daha fazla kimyaya ait olmaz, onun sınırlarını aşar. O zaman bir kimyacı kendi bilim dalını tanımlamaya kalktığında felsefe yapıyor demektir. Yine tek tek bilimlerin konu, kavram, tez ve kuramlarının araştırılması ve tematize edilmesi felsefenin işidir. Bu anlamda felsefe tümel bir bilimdir. Kesin olan bir şey var ki, başlangıcında olduğu gibi bugün de felsefe ile bilim arasındaki ilişkinin içerik ve boyutu felsefenin en önemli problemlerinden birini oluşturmaktadır.

Felsefe hem "teori" hem de "praksis" in kesin, mutlak bilgisidir. İlkçağda felsefeyle aynı anlamda kullanılan kavramlardan biri de "theoria" (Latince: "contemplatio", "spekulatio") kelimesidir. Platon teoriyi felsefi bilginin ruhsal "seyri" olarak anlar. Aristoteles'te teori felsefe demektir; gerçi asla pratik bir yararı gözetmeyen, sırf kendisi için elde edilmeye çalışılan, akıl yetisine sahip bir insanın düşüncesinde en yüksek konumda bulunan tanrısal "seyir" olarak. Ama teori aynı zamanda "sophia"dır, "filozofların bilgisi" veya "gerçeğin bilgisi"dir. Olgulardan hareketle, şeyleri birbirleriyle olan evrensel ve ideal ilişkileri içinde kavramanın ürünü olan kapsayıcı bir bakış açısıdır bu.

Bu noktada, felsefe ve teori ile birbirine çok yakın anlamda kullanılan "metafizik" kavramını da kısaca hatırlatmak faydalı olacaktır. Öğrencileri tarafından Aristo'nun "ilk felsefe"den söz eden eserleri "doğa"yı inceleyenlerden sonraya konulduğundan metafizik, "fizikten sonra (meta ta physiko)"nın kelime karşılığıdır. O aynı zamanda bizzat bu yazıların içeriğini, yani "varlık olarak varlığı" inceleyen öğretileridir. Bu kavram Aristotelesçi Skolastikte "meta", "trans" ya da "doğanın ötesinde" manası yüklen-

nerek sıkça “trans-physiko” diye adlandırıldı ve doğal olanla, bir başka ifadeyle vahiyden bağımsız akıl vasıtasıyla oluşturulan teolojiyle aynı anlamda kullanıldı. Bu haliyle metafizik 19. yüzyıla kadar “bilimlerin kraliçesi” olarak varlık ve önemini korudu.

Genel olarak “praxis” teoriye, yalın düşünülmüş gerçeğe karşılık olarak eyleme dönüşen bilgidir. Bizim tavır ve eylemlerimizin arkasındaki güdüleri, amaçları ve araçları belirleyen değerler ve normlardır. Yaşantı ve tecrübelerimizle kavradığımız dünyaya yalnızca nesnel değil aynı zamanda bir değerler dünyasıdır da. Geneli, tümü kavramayı amaçlayan felsefe ne teoriyi ne de praxisi ihmal edebilir. Felsefi bilginin bu anlam boyutuna ilk dikkati çeken Sofistler diye adlandırdığımız düşünürler grubudur. Onların genel geçer bilgiye şüpheyle yaklaşması ve tüm kesin yargı ve önermelerin tek tek insanların “kanaatleri” olduğunu belirtmelerinin yanında örneğin Protagoras, “insan varolan ve varolmayan her şeyin ölçüsüdür” diyor, felsefeye kazandırdıkları önemli bir açılım da, “doğal” olarak verili ve dolayısıyla değişmez olanla, insanın “iradi” olarak oluşturduğu ve bu yüzden değiştirilebilir olan arasında yaptıkları kesin ayırmadır. Bu ayırımın sonucu olarak özel ve politik yaşamdaki başarı, fayda ve mutluluk felsefi düşüncenin konuları arasına girer. Sofistleri takiben Sokrates ve öğrencileri, her ne kadar bilginin değeri açısından keskin birer Sofist karşıtı olsalar da, “praxis”i felsefenin ana uğraş alanı yaparlar. Sokrates’in asıl amacı ahlaki hayatta gerçek bilgiye dayalı bir reform gerçekleştirmektir. Çünkü ona göre *erdem* öğretilir ve tüm erdemler nihai olarak bir erdemde toplanır, o da *bilgidir*, bilgeliğidir.

Felsefe hayret etmektir. Kişiyi felsefe yapmaya yönelten nedenlerin başında “hayret etme” gelir. Ancak hayret etme, nesne ve olaylar karşısında şaşakalma değildir. Yani felsefede söz konusu olan naif olmayan bir hayrettir. Yoksa örneğin, faşizmi veya komünizmi biz de denesek mi diye merak etmek, tarihten ders almamak olurdu. İnsan çevresinde olup biten olaylar hakkında hayret eder; kendini, içinde yaşadığı çevreyi ve evreni ta-

nırmaya, anlamaya çalışır. Yeniliklere açık olduğumuz sürece bilgi elde etme şansına sahibiz demektir. Aristoteles bu konuda şöyle der: “Hayret sayesinde insanlar şimdi ve ilkin felsefe yapmaya başladılar; esaslı olarak onlar açık güçlükler karşısında hayrete düştüler, sonra da adım adım ilerleyerek büyük problemleri keşfettiler” (Metafizik, 982 c 12). Hayret veya merak insanın herhangi bir karşılık beklemeden, sırf bilgi için bilgiyi elde etme gayretidir.

Felsefe soru sormaktır. Sorgusuz kabul edilenin sorgulanmaya başlanması; insanın gördüğü, algıladığı haliyle varlığın gerçekliğini sorgulaması felsefenin doğuşuna işaretler. Yaşadığımız her şeyin gerçek olduğundan, düş görmediğimizden, bir aldatmacalar dünyasında yaşamadığımızdan nasıl emin olabiliriz? Felsefe gördüğümüz, tecrübe ettiğimiz şeyleri sorgulamaya tabi tutarak kavramaya çalışır. İleride tekrar değineceğimiz gibi, kendimizle, yaşantımızla veya dünyamızla ilgili farklı tecrübeler, değişik sorular sormamıza neden olur. Verilen cevaplar ve çözüm önerileri felsefi düşünceler veya kuramlar olarak karşımıza çıkar. Her bir yöntem veya kuram insan, varlık ve değerler hakkında bize rasyonel ve evrensel bir bilgi sunar. Felsefi görüşlerin hepsinde ortak olan yön, hayrete düşülen olay ve yaşantılar karşısında sorulan sorularla “varlığın” kavranılmaya çalışılmasıdır. Buradan denilebilir ki *felsefe* insanın insana, doğaya, mutlak varlığa, iyiye, adalete, özgürlüğe ve gerçek bilgiye yönelttiği sorular ve bu sorulara aranan cevapların toplamıdır.

Her devirde felsefi sorulara yeni soru ve problemler eklenir ve onlara da filozoflar tarafından farklı ya da benzer cevaplar verilir. Her cevap ve öneri yeni soru ve problemleri beraberinde getirir.

Soru sorma insanı sürekli olarak bilgi edinmeye yönelten temel felsefi tavidir. Gerçekten soru sorma yalnızca insana özgü bir durumdur ve ancak insan her şeyi her tür soruyla araştırma yeteneğine sahiptir. İnsan “hiçbir şeyi bilmediğinin bilgisiyle” so-

ru sorarak sahip olduğu bilgi sınırlarını aşar ve yeni bilgileri elde etme imkânını yakalar. Bu sayede o içinde bulunduğu şartlara bağımlı olmadığını, "dünyaya açık olduğunu" (Scheler), dolayısıyla maddi ve manevi şartları aşarak onlar karşında tavır alabileceğini anlar.

Felsefe insanın doğal yapısından kaynaklanan metafizik ilgisini güncelleşmiş sorular üzerinden gidermeye çalışır. Örneğin, evrenin bir başlangıcı ve sonu var mıdır? Evren veya hayatın sonu "hiç" midir? O zaman "hiç(lik)" nedir? Varlığın özü nedir? Gerçek bilginin kaynağı ve değeri nedir? Mutlak bir varlık, genel geçer bir ahlak yasası var mıdır, yok mudur? Hayatın anlam ve amacı nedir? Felsefe bu ve benzeri soruları yöneltip onlara cevap arayarak ve başta din olmak üzere, diğer bilgi disiplinlerinin bu sorulara verdikleri cevapları gözden geçirerek *varlık, insan ve değerler* hakkında *tutarlı, sistemli ve bütüncül bir bilgi* elde etmeye çalışır.

Felsefe şüphe etmektir. Gerçeği araştıran kişi güvenilir, sağlam bir bilgiye erişmek için esaslı şüphe eden kişidir. Körü körüne yalın bir şüpheciden farklı olarak felsefi-bilimsel şüpheciden neden şüphe ettiğini ve ne ölçüde, nereye kadar şüphe edeceğini bilir. O yalnızca şüphe etmekle yetinen değil, aynı zamanda şüpheyi de sorgulayan bir kişidir. Böylece kesin, hakiki bilginin peşinde koşan kişi araştırmadan, sorgulamadan, şüphe etmeden bir şeyi doğru kabul etmemekle olası hata ve yanlışlardan kurtulmayı öğrenir.

Felsefe "araştırma"dır. Hem teorik hem de pratik sahadaki tüm bilgi birikiminin temelinde yatan neden insanın doğal öğrenme ve araştırma merakıdır dersek yanlış söylemiş olmayız. Etimolojik olarak felsefenin "gerçek" bilgiyi elde etmek için yürütülen "düzenli, sistemli *araştırma*" gayreti olduğunu söylemiştik. Araştıran kimse neyi bilip neyi bilmediğini bilir, yani o bilgisinin sınırlarını bilmek durumunda olan ve aynı zamanda bu sınırları bilginin lehinde genişletmek arzusunda olan insandır. Araştı-

rıcı bildiklerini sorgulamayı ve de bilmediklerini, soracağı uygun sorular ve takip edeceği doğru yöntemlerle ortaya koymayı ilke edinen kişidir. O bu tavrıyla bilimsel şüphenin gerçek uygulayıcısıdır.

Felsefe aydınlanmadır. Aydınlanma her tür bilgi, kanaat ve inancı aklın ışığı altında bilinç alanına çıkarmak, herkesin anlayacağı ve kabul edeceği genel geçer bir bilgi haline getirme demektir. Kant'ın anladığı şekliyle aydınlanma, insanın düşmüş olduğu kötü durumdan kendi kendisini, yine "kendi aklına dayanarak kurtarması"dır. Bireyin öz-bilincine kavuşması ve böylece de kendini gerçekleştirebilmesi ancak felsefi aydınlanma ile mümkündür.

Felsefe gerekçelendirme ve temellendirme demektir. Her tür fikir ve iddia sağlam, tutarlı bir temele kavuştuktan, kısacası gerekçelendirildikten sonra felsefi bir bilgi olur. Temellendirme çoğu kez felsefi bilginin "arkasında", ona geçerliliğini sağlayan ve böylece de bu geçerliliğe karşı yöneltilmiş her bir şüpheyi ortadan kaldıran, daha fazla sorgulanamaz bir ilke ve odak talep eder. Bu nedenle temellendirilemeyen hiçbir iddia ve önerinin felsefi olması mümkün değildir.

Felsefe eleştirel bir refleksiyondur. Eleştiri (Kritik) her tür yanlış yargı ve temellendirmelerle, doğruluk iddialarını akıl süzgecinden geçirme, doğruyu yanlıştan ayırma işlemidir. Felsefe gerçekte bilimlerde olduğu gibi yeni bir bilgi keşfetmez, o daha ziyade eldeki mevcut bilgi üzerine bir bilgidir. Ancak o mevcut bilgiye şüpheciden ve eleştirel bir açıdan yaklaşır. Bunu da kavramlar ve o kavramlar üzerine bina ettiği teoriler aracılığıyla yapar. *Felsefe* ilkin felsefi olmayan tecrübe ve düşünceler, sonra da bizat kendi üzerine derin bir düşünce, refleksif bir eleştiridir.

Felsefi eleştiri, siyaset veya günlük kavgalardan farklı olarak, herhangi bir konuyu toptan reddetme, şu veya bu tedbire küfretme, yalın bir inkâr veya hakaret değildir. Özellikle toplumsal açıdan bakıldığında eleştiri; hâkim fikir ve ideolojileri, davranış

şekillerini ve sosyal ilişkileri düşünmeksizin, yalın geleneksel tarzda kabul etmeyen felsefi tavidir. Basit bir örnek vermek gerekirse: Dedem babamı çocukluğunda dövüyordu, babam da beni dövüyordu, eh ben de çocuğumu dayakla terbiye etmeliyim diyemeyiz. Burada aile ve toplumda eğitim etkinliğinin nasıl olması gerektiğine dair esaslı bir sorgulamaya başvurmalıyız. Çocukları güce başvurmadan yetiştirmenin yolları bulunmalıdır. Elbette bu konuda tutarlı bir temellendirmeye gidilmelidir. Neden dayaksız bir eğitim modeli diğerine tercih edilmelidir? Eğer bu daha pedagojik ve insanlı ise, “insanlı” olma ne anlama geliyor? Sevgiden mahrum bırakma, dayak atma veya kulak çekmeden daha insanlı bir yöntem midir? Daha uygun yöntemler nelerdir? Eğitimin insan doğasıyla, toplumsal koşul ve yaşanan çağla ilişkisi nedir? Böylece felsefe eleştirel bir yaklaşımla eğitim etkinliğinin yapısını, ilkelerini, amacını ve kullandığı yöntemleri gözden geçirmek; neyin, niçin ve ne şekilde öğretilmesi gerektiği üzerine kafa yormak zorundadır.

Felsefe *doğruyu-yanlıştan, iyiyi-kötüden, güzeli-bayağı olandan* ayırt edici ölçütler ortaya koyar. Onurlu ve erdemli bir davranış ile bayağı ve bencil bir davranış; üstün bir sanat eseri ile piyasaya yönelik olarak üretilen sıradan bir çalışmayı karşılaştırdığımızda bu farkı görebiliriz. Elbette bunun için psikoloji, estetik vb. disiplinlerin ilke ve verilerine başvurmak gerekir.

“Felsefe öğretilmez, yapılır”. Felsefe herhangi bir özel bilim gibi öğretilmez, çünkü onun konu ve problematiği her bilimi ilgilendiren disiplinler arası bir niteliğe sahiptir, ama aynı zamanda onların bilgi ve yöntemlerini de sorgulayan bir refleksiyondur. Bu noktada felsefe eğitimine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Nasıl tüm bilimler kendi sahalarındaki araştırmalarla sürekli bir bağlantı içindeyseler, ayakları yere sağlam basan felsefe eğitimi de mümkünse farklı yöntem kullanan birkaç bilimle yakın dirsek teması içinde olmalıdır. Felsefe üzerine tarihsel bilgi

bunu takip etmelidir. Felsefenin tarihsel bilinci kendine mal ettikten sonra, geçmişin düşünürleriyle eleştirel bir yüzleşme, diyaloga dayalı bir felsefe yapma için vazgeçilmezdir. Felsefe tarihine olan ilgi yalnızca öğretici ve akımların bilgi bazında sunulmasından ibaret olmamalıdır; tarihi metinler her bir felsefi konuşma veya tartışmanın karşı muhatabı kabul edilerek gerçek bir diyalog ortamı var edilmelidir. Temel, giriş niteliğinde bilgiler öğrenmenin yanında, incelenen konuyla ilgili sistematik, iyi düzenlenmiş bir tartışma, düşünce alışverişi şarttır. Bu da ancak eleştirel, şüpheli, çözümleneci ve nihayet bütüncül ve temellenirilmiş bir tarzda felsefi bilgiyi ortaya koymakla mümkündür. Unutmamak gerekir ki her tartışma, konuşma ve fikir değişimi, Sokratçı bir tabirle, bilgiye doğurucu “ebelik sanatı” anlamında bir diyalog değildir.

Felsefe eğitiminde özellikle öğretici ve tarihi klasik metinleri temele almak gerekir. Bu çerçevede örneğin Platon'un (*Apologie, Kritos, Phaidon, Şölen ve Devlet* gibi) diyaloglarıyla başlamak ve Aristoteles'in *Nikomakhos Etiği* ve *Politika*'sıyla devam etmek doğru bir seçim olacaktır. Bunun yanında her felsefi devrin kendine has şartları göz önünde bulundurularak sağlıklı tercih ve yöntemler kullanılmalıdır.

Kısaca, felsefe diğer bilimler gibi öğrenilmez ve öğretilmez. “Felsefe yapılı”, daha düzgün bir ifadeyle, ancak felsefe-yapma öğretilir. Felsefe-yapmayı öğrenmek demek, felsefi anlayışın oluşması için gerekli bilgi ve beceri ile donanarak, felsefi teşhis ve önerilerde bulunabilmek demektir. Bunun için uygun yöntem ve tartışma tekniklerini kullanmak şarttır. Bu anlamda *felsefe yapma* bilimden ziyade bir “sanat”tır ve tüm diğer sanatlar gibi denir, öğrenilir, öğretilir; bilişsel olmaktan çok pragmatik olarak icra edilir. Çoğu insan felsefeyi bizzat felsefe uğruna; kendisini ve yaşadığı dünyayı daha iyi anlamak; davranışlarına ve dünya kavrayışına daha sağlam bir temel kazandırmak için yapar. Felsefe yapan kimse çevresine, olup biten olaylara eleştirel bir tarzda bakmasını öğrenir ve başkaları tarafında kolayca ya-

nıltılıp, yönlendirilmekten kurtulur; o kendi ayakları üstüne basmayı, kendini bağımsız bir şekilde belirlemeyi ve rasyonel temellere dayalı bir yaşam sürmeyi başarabilir.

Felsefe Yapmanın Yöntem ve Türleri

Felsefe yapmanın amaç ve yöntem bakımından farklı tarzları ortaya konulabilir. Örneğin, *özel çıkarlara yönelik ve bizzat felsefe uğruna felsefe yapma* diye bir sınıflandırma mümkündür. Bu sonuncusuna göre, kişi kendi davranışlarına ve dünya görüşüne sağlam bir temel oluşturmak ister. Ancak ben burada yönetsel anlamda felsefe yapmanın iki türünden kısaca söz etmek istiyorum, bunlar; *akademik veya ilkesel felsefe yapma* ile *popüler felsefe yapmadır*. Yani, *felsefi propaedeutik* diyebileceğimiz, temel bilgiler üzerine yapılan, "giriş" niteliğindeki felsefe ile *profesyonel felsefe*.

Felsefe tarihine bir göz attığımızda *popüler* ve *ilkesel felsefe yapma* yöntemlerinin, ilkin Sokrates ve Platon tarafından temsil edildiklerini görürüz. Sokrates'in bireysel tecrübe ve güncel kanaatlere dair somut fenomenleri tartışma ortamına taşıyıp, açıklığa kavuşturmayı içeren *popüler felsefesine* karşın, Platon'un, kendi diyalektik anlayışı dahilinde "birlik" ve "çokluğun", "diyalogun imkânının" son-temellendirilmesini denediği, soyut ve oldukça karmaşık *ilkesel felsefesi*.

1. *Akademik felsefe* (ilke olarak üniversitede yapılan, üniversal olan felsefe anlamında), *popüler felsefedeki* genel olarak yönelttiği sorular açısından değil, daha ziyade çerçeve ve felsefi etkinliğin iç ve dış sınırlanmalarının belli formları açısından ayırt edilir. *Profesyonel akademik felsefeci* her şeyden önce felsefe yapmayı öğreten kişidir.

Akademik felsefi etkinlikte tartışma ve sorunlarda kullanılan argümanlara dair tutarlı bir yaklaşım sergilenir. Bu, tartışmanın belli bir çerçeveye oturtulması ve konunun aydınlığa kavuşturulması için çoğu zaman gereklidir. Bu şekilde örneğin, *ötena-*